

DINÓK HENRIETT

A gyűlölet-bűncselekmények
– dogmatika és joggyakorlat

A Magyar Tudományos Akadémia IX. Osztály Állam- és Jogtudományi Bizottság Rendészeti Albizottsága adott helyet 2013. március 8-án *A gyűlölet-bűncselekmények – dogmatika és joggyakorlat* című tudományos ülésnek.

A rendezvény keretében elméleti és gyakorlati szakemberek folytattak párbeszédet a gyűlölet-bűncselekmények hazai elméletéről és joggyakorlatáról, szem előtt tartva a rendészeti albizottság azon alaptételét, miszerint a rendészet elméletének kutatói hiszik, hogy munkájukra igényt tartanak a közrendért és a közbiztonságért felelős politikusok csakúgy, mint a rendvédelem szakemberei. A figyelem felkeltése érdekében az előadók és felkért hozzászólók, a gyűlölet-bűncselekmények szabályozásának és az e bűncselekmények elleni hatósági fellépés gyengeségeire is rámutattak, lehetséges fejlesztési irányokat mutatva a hatékonyság növelése érdekében. Az ülésen a Gyűlölet-bűncselekmény Elleni Munkacsoport¹ több tagja is felszólalt, kifejezésre juttatva a munkacsoport azon alapcélját, hogy az előítéletes indítékú bűncselekmények szabályozását és a vonatkozó jogalkalmazást hatékonyra tegye, ennek eredményeként pedig a gyűlölet-bűncselekmények áldozatai megfelelő védelmet kapjanak, és hosszú távon csökkenjen az előítéletes indítékú bűncselekmények száma.

*Szomora Zsolt*² *A gyűlölet mint motiváció és megjelenési formái a Btk.-ban – dogmatikai alapok* című előadásában ismertette a téma szempontjából releváns bűncselekmények tipológiáját, megteremtve a további előadások elméleti alapját. A tipológia keretében két kategóriába sorolta a gyűlölet-bűncselekményeket: az egyik kategóriába a közösségi elleni izgatást (Btk. 269. §), a nemzeti szocialista és kommunista rendszerek büneinek nyilvános tagadását (Btk. 269/C §), a nemzeti jelkép megsértését (Btk. 269/A §) és az önkényuralmi jelképek használatát (Btk. 269/B §) sorolta, a másikba a közösség tagja elleni erőszakot (Btk. 174/B §).

¹ Amnesty International Magyarország, Háttér Társaság a Melegekért, Magyar Helsinki Bizottság, Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogvédő Iroda, Társaság a Szabadságjogokért. <http://gyuloletelten.hu/>
² Egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar.

A közösség elleni izgatás és a nemzetiszocialista és kommunista rendszerek bűneinek nyilvános tagadása tekintetében megnehezíti az elhatárolást, hogy a jogalkotó a két bűncselekménynél azonos büntetési kereteket alakított ki, szemben a német szabályozással, ahol az izgatás alacsonyabb büntetési tétellel szabályozott. Az uszítás és nemzeti jelkép megsértése viszonyában, tekintettel utóbbi szubszidiárius jellegére, mindkét bűncselekmény megvalósulása esetén az uszítás a megállapítandó. Ugyanez mondható el az uszítás és garázdaság együttes megvalósulása esetén, figyelemmel a garázdaság szubszidiárius jellegére. Az uszítás tényállása körül kialakult jogalkalmazási nehézségek kapcsán felhívta a figyelmet arra, hogy a tényállást lényegében 2004 óta nem alkalmazzák, sokszor eltérően (garázdaságként) minősítik. További problémaként jelölte meg, hogy az uszítás tényállása az elmúlt évek jogalkalmazói gyakorlatának következtében egybeesik a Btk. 174/B § (közösség tagja elleni erőszak) büntetendő előkészületével.

A közösség tagja elleni erőszak esetében két alapeset különböztethető meg, a Btk. 174/B § (1) bekezdésben foglalt, klasszikusnak nevezhető bántalmazást és kényszerítést tartalmazó alakzat, valamint a Btk. 174/B § (1a)³ bekezdésben foglalt eset, amelyben lényegében a garázdaság szabálysértése párosul a gyűlöletmotivációval. Utóbbi (1a) bekezdés kapcsán egy kodifikációs hibára is felhívta a figyelmet, miszerint jelen struktúrában nem egyértelmű, hogy a minősített esetek erre az esetre is alkalmazandók-e, illetve kérdésessé válik, hogy az (1a) bekezdés előkészületét büntetni kívánta-e a jogalkotó. Szomora Zsolt értelmezésében mindkét felvetett kérdésre nemleges válasz született, így a minősített esetek nem vonatkoznak az említett bekezdésre, illetve jogállami keretek között a garázda alakzat előkészülete sem büntethető.⁴ Emellett rámutatott, hogy az új Btk.-ban a (2) bekezdésben kerül sor ugyan a bűncselekmény garázda alakzatának szabályozására, de az említett ellentmondásokat így sem oldotta fel a jogalkotó.

További elhatárolási kérdések mellett felvetődött a sokat vitatott, évek óta „hibernált” közösség elleni izgatás tényállása, valamint az alkalmazás lehetséges irányai az alaptörvény fényében. Emellett az önkényuralmi jelképek

³ A tényállás 2011 májusában egészült ki az (1a) bekezdéssel, a módosítás lex Gyöngyöspataként terjedt el a köztudatban. A tényállás szerint három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő, aki másval szemben valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporthoz vagy a lakosság egyes csoportjaihoz tartozása vagy vélt tartozása miatt olyan, kihívóan közösséggelens magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy riadalmat keltsen.

⁴ Ellentétes nézetben például Hollán Miklós: Az önrendelkezés elleni bűncselekmények. In: Hollán Miklós – Kis Norbert: Büntetőjog II. Az anyagi büntetőjog különös része. Alapismertetek a közszolgálati szakemberképzés számára. Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2011, 60. o.

használata kapcsán előállhat az az abszurd helyzet, hogy ha a jogalkotó nem tesz lépéseket, akkor e bűncselekmény mintegy két hónapig nem létezik majd a magyar jogrendszerben, tekintettel arra, hogy az Alkotmánybíróság a 4/2013. (II. 21.) AB határozatával a Btk. 269/B §-át 2013. április 30. napjától megsemmisíti, az új Btk.-ban⁵ változatlan tartalommal lévő tényállás viszont 2013. július 1. napjától hatályos. Ezzel összefüggésben az Alkotmánybíróság is rámutatott arra, hogy az új Btk. 335. §-a, valamint a hatályos Btk. 269/B §-a azonos módon fogalmazza meg az önkényuralmi jelkép használata tényállási elemei közül a védett jogi tárgyat, a szóban forgó jelképeket, az elkövetési magatartásokat. Eltérés a büntetőjogi jogkövetkezmény tekintetében van, a hatályos szabályozás pénzbüntetéssel, az új Btk. elzárással rendelti büntetni az önkényuralmi jelképek használatát. Mivel a tényállási elemek lényegileg azonosak, erre tekintettel az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a Btk. 269/B §-ával kapcsolatosan felvetődő alkotmányossági aggályok a már kihirdetett, de még nem hatályos új Btk.-ban szereplő tényállásra is vonatkoznak.⁶

A tényállással kapcsolatban rendészeti kérdésként merült fel, hogy a célzat megítélése a rendőri intézkedés során szükségszerűen vizsgálendő-e, így például, ha egy választási gyűlésen valaki vörös csillagot visel, a rendőr intézkedhet-e, vagy mindenekelőtt a célzatot kell mérlegelnie. A kérdésre a Legfelsőbb Bíróság egy korábbi döntése⁷ nyújtott választ, amely szerint a rendőrnek nem feladata a célzat mérlegelése, hanem a büntetőeljárás során tisztázandó az elkövető célzata. Ahogy történt egy korábbi ügyben is, ahol a Legfelsőbb Bíróság a célzat hiányát a bűncselekmény társadalomra veszélyességének hiányaként értékelte, és ennek alapján mondta ki a vádlott felmentését. Az ügyben az elsőfokú bíróság bűncselekmény elkövetését állapította meg, mert álláspontja szerint az önkényuralmi jelképeket ábrázoló politikai plakátok kiragasztása mondanivalójától függetlenül provokatív és sértő, amely kimeríti a Btk. 269/B § (1) bekezdés c) pontjában foglalt tényállást. A másodfokú bíróság helybenhagyta az elsőfokú bíróság döntését. A Legfelsőbb Bíróság felülvizsgálati eljárás során azonban az első- és másodfokú bírósággal ellentétben azt állapította meg, hogy bár megvalósultak a bűncselekmény törvényi tényállási elemei, önmagában annak vizsgálata nem

⁵ 2012. június 25-én az Országgyűlés elfogadta az új büntető törvénykönyvet (2012. évi C. törvény), amely 2013. júliusában lépett hatályba. Az új büntetőkönyv a gyűlölet vezérelte bűncselekmények terén is változásokat hoz.

⁶ 4/2013. (II. 21.) AB határozat.

⁷ Kfv. II. 38.073/2010/4.

elégendő a bűncselekmény megállapításához. A Legfelsőbb Bíróság döntése szerint az elkövető szándéka, az elkövetés konkrét, sajátos körülményeinek vizsgálata és értékelése alapján ítéltető meg, hogy a konkrét cselekmény veszélyt vagy sérelmet jelent-e a jogrendre. A konkrét esetben a Legfelsőbb Bíróság úgy ítélte meg, hogy ha hiányzik a „szimbólumok továbbélésének elősegítése, a köztudatban megtartása, népszerűsítése”, akkor hiányzik a terhelt esetében „az önkényuralmi rendszerekkel, a megvetett ideológiákkal való azonosulás is”. Ennek alapján a bíróság megállapította, hogy bár a terhelték magatartása formálisan tényállásszerű volt, de nem volt alkalmas félelemkeltésre, fenyegető hatás kiváltására, és így a jogvédele érdekében, a köznyugalom veszélyeztetésére, ezért nem valósult meg bűncselekmény.⁸ Szomora Zsolt álláspontja szerint azonban az említett alkotmánybírói határozat folytán már az a nézet sem tartható, miszerint a rendőrt intézkedési kötelezettség terheli a célzat vizsgálata nélkül, és ennek következtében a rendőr nem hagyhatja teljes mértékben figyelmen kívül a célzatot.

Dombos Tamás⁹ Gyűlölet-bűncselekmények Magyarországon: Jogi szabályozás, statisztikai adatok, sértetti csoportok című előadásában ismertette a gyűlölet-bűncselekmény fogalmi alapjait, a magyar szabályozást, emellett rámutatott a hivatalos statisztikák gyenge pontjaira, valamint e gyengésségek okaira, végül kitért a magyar jogalkotás és jogalkalmazás során sokszor elhanyagolt sértetti témakörre, ezen belül is a sértetti csoportjellemzőkre és az áldozatokra vonatkozó legfőbb kutatásokra.

Dombos Tamás az EBESZ Miniszteri Tanácsának a gyűlölet-bűncselekmények elleni küzdeletről szóló 9/09. határozatában foglalt gyűlölet-bűncselekmény-fogalomból indult ki¹⁰, majd kitért a gyűlölet-bűncselekmények jelentőségét adó leglényegesebb hatásokra. Mint ismert, a gyűlölet vezérelte bűncselekmények sajátossága éppen abban fogható meg, hogy a sértett által képviselt egész csoportnak azt az üzenetet közvetítik, hogy a csoport bármely tagja áldozata lehet ilyen jellegű bűncselekménynek. Ezért a gyűlölet vezé-

⁸ BH, 2009/131.

⁹ Közép-európai Egyetem.

¹⁰ Az EBESZ Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok Hivatala (ODIHR) által használt meghatározás szerint gyűlölet-bűncselekménynek minősül: „A) minden olyan bűncselekmény, ideértve a személy vagy vagyon elleni bűncselekményeket, ahol a bűncselekmény áldozatának, helyszínének vagy tárgyának kiválasztása mögött ezen áldozatok, helyszínek vagy tárgyak B) pontban meghatározott csoporthoz való vélt vagy valós tartozása, e csoporthoz fűződő kapcsolata, vagy e csoport számára nyújtott támogatása áll; B) egy csoport bármely olyan tulajdonságon alapulhat, amelyben a csoport tagjai osztoznak, így például a tagok vélt vagy valós faji hovatartozása, nemzeti vagy etnikai származása, nyelve, bőrszíne, vallása, neme, kora, értelmi vagy testi fogyatékosága, szexuális irányultsága vagy más hasonló tulajdonsága.”

relte bűncselekmények nem csupán a konkrét sértettre gyakorolnak hatást, hanem az általa képviselt csoport valamennyi tagjára, a teljes közösségre. Emellett az áldozatra gyakorolt hatás sokszor jelentősebb, mint egy nem előítéletes indítékból elkövetett bűncselekménynél (nagyobb a trauma, tekintettel arra, hogy identitásában érinti a sértettet), valamint a gyűlölet-bűncselekmények magukban hordozzák annak veszélyét, hogy a csoportok között ellenségeskedés alakulhat ki, aminek következtében elszabadulhatnak az indulatok; végső soron és mindezek következtében az ilyen jellegű bűncselekmények súlyos közbiztonsági kockázatot jelentenek.

A statisztikai adatokat tekintve megállapítható, hogy a Magyarországon regisztrált, a Btk. 174/B § szerint minősülő esetek és a többi európai országban regisztrált gyűlölet-bűncselekmények száma között jelentős eltérések figyelhetők meg. Míg Magyarországon átlagban 9–36, a Btk. 174/B § szerint minősülő bűncselekményt regisztrálnak, addig az Egyesült Királyságban 2011-ben 50 686, Németországban 4040, Svédországban 5498, Hollandiában 2802, Lengyelországban 222 gyűlölet-bűncselekményt regisztráltak. Mindez azt a látszatot is kelthetné, hogy Magyarországon nem okoznak problémát az előítéletes indítékból elkövetett bűncselekmények, Dombos Tamás néhány statisztikai adatot és áldozatkutatósi eredményt összevetve rámutatott azonban, hogy a regisztrált bűncselekmények száma nem fedi a valóságot. A 2000 és 2005 közötti gépjárműlopásokat tekintve az áldozatkutatók azt mutatják, hogy a válaszadók (illetve közvetlen környezetükben) 3,3 százaléka volt érintett gépjárműlopásban, míg válaszadók (és közvetlen környezetük) 1,1 százaléka volt gyűlölet-bűncselekmény áldozata. Ezzel szemben a hivatalos bűnügyi statisztikák azt mutatják, hogy az említett időszakban mintegy 42 329 gépjárműlopás és 42 gyűlölet-bűncselekmény történt.

Az eltérésnek számos oka lehet, amint erre Dombos Tamás is felhívta a figyelmet, így egyebek között problémát okoz, hogy a hivatalos statisztikákban nem áll rendelkezésre átfogó gyűlölet-bűncselekmény-fogalom. A Btk. 174/B §-on kívül számos egyéb tényállás tartozik a gyűlölet-bűncselekmények fogalma alá, ezeket azonban nem tartják nyilván elkülönítve, mint például az aljas indokból elkövetett emberölés esetét. Emellett a gyűlölet-bűncselekmények esetében igen magas a latencia, aminek elsődleges okai a következők: alacsony bizalmi szint a hatóságok irányában, a hatóság előítéletes fellépésétől (másodlagos viktimizációtól) való félelem, a vonatkozó jogszabályok ismeretének hiánya, szégyenérzet, félelem a védett tulajdonság kiderülésétől, valamint az előadások során is sokszor említett alulminősítés problémája: azaz, a rendőrség sokszor nem veszi figyelembe, vagy nem megfelelően vizsgálja a motivációt.

Dombos Tamás végül számos példát hozott védett tulajdonságok szerint csoportosítva, így romák elleni, antiszemita, homofób/transzfób és egyéb csoportok elleni támadásokra.

E cikk szerzője *A rendőrségi szervezetaltozások szerepe, a nyomozás hatékonysága* címmel tartott előadást, amely nem elsősorban a szabályozás területén megjelenő hiányosságokra, hanem a jogalkalmazás, azon belül is elsősorban a nyomozások hiányosságaira, főként a hatáskörmegoszlás tekintetében megjelenő anomáliákra hívta fel a figyelmet – egyedi esetek bemutatása útján.

A hatáskör jogi szabályozását tekintve a 3/2008. (I. 16.) IRM rendelet a gyűlölet-bűncselekmények nyomozását a megyei (fővárosi) rendőr-főkapitányságok hatáskörébe utalja. Az ilyen ügyek nyomozására külön szervezeti egységek a rendőr-főkapitányságokon nincsenek, ennek következtében az egyes rendőr-főkapitányságoknál eltérő gyakorlat alakult ki, hogy mely szervezeti egység felelős gyűlölet-bűncselekmény gyanúja esetén a nyomozások lefolytatásáért. A tapasztalatok szerint azonban az ügyek gyakran el sem jutnak a nyomozásért elvileg felelős szervezeti egységhez, mivel a helyi szinten eljáró kapitányságok a gyűlöletmotiváció figyelmen kívül hagyásával más tényállás alapján kezdenek el nyomozni, és az ügyről a megyei főkapitányságot nem is értesítik. A nyomozás megyei szinten történő központosítása – amely elvben lehetővé tenné a specializált szakértelemmel felvértezett nyomozók alkalmazását – a gyakorlatban nem minden esetben működik.

A főváros hatásköri szempontból különösen problémás, mivel a Btk. 174/B §-a (közösség tagja elleni erőszak) gyanúja alapján induló nyomozások a 2012. augusztus 17. előtti időszakban a Budapesti Rendőr-főkapitányság Szervezett Bűnözés Elleni Főosztályának hatáskörébe tartoztak, a nyomozásokat ténylegesen végző szervezett bűnözés elleni osztályt azonban 2012 augusztusában jogutód nélkül megszüntették. A megszüntetés után az ilyen ügyek nyomozása a BRFK Szervezett Bűnözés Elleni Főosztály Kábítószer-bűnözés Elleni Szolgálatának a feladatkörébe került. A főváros esetében is megfigyelhető az a tendencia, hogy olykor nem a hatáskörrel felruházott szervezeti egység végzi e bűncselekmények nyomozását, amint ezt a következő jogesetek is szemléltetik¹¹.

A 2012-es meleg méltóság menete után a rendezvényt elhagyó testvérpárt fekete ruhás ellentüntetők szexuális irányultságukra utaló kijelentések köz-

¹¹ A nyomozás során jelentkező hatásköri problémák szemléltetésére a Háttér Társaság a Melegekért és a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogvédő Iroda ügyein keresztül került sor.

ben tettelesen bántalmazták. A helyszínen a rendezvény biztosításáért felelős gazdaságvédelmi főosztályhoz (korrupciós bűnözés elleni osztályhoz) tartozó rendőrök intézkedtek, a feljelentést is ők vették fel. Már a helyszínen felvetődött a Btk. 174/B § gyanúja, a nyomozást is közösség tagja elleni erőszak miatt indították, a gazdaságvédelmi főosztály hatáskör hiánya miatt az ügyet áttette a BRFK Szervezett Bűnözés Elleni Főosztályához, az ügyben a nyomozást azonban végül a XIX. Kerületi Rendőrkapitányság folytatta.

2012 decemberében a Ferenciek tere metrómegállónál a sértettet szexuális irányultságára utaló kijelentések mellett tettelesen bántalmazták. A sértett az V. Kerületi Rendőrkapitányságon tett feljelentést, a nyomozást továbbra is az V. Kerületi Rendőrkapitányság folytatja.

2012 szeptemberében civil szervezetek (Amnesty International Magyarország, Háttér Társaság a Melegekért, Magyar Helsinki Bizottság, Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogvédő Iroda, Társaság a Szabadságjogokért) a Belügyminisztériumnak, az Országos Rendőr-főkapitányságnak, a Budapesti Rendőr-főkapitányságnak címzett leveleikben egyrészt felhívták a figyelmet a jogalkalmazás terén jelentkező hiányosságokra, másrészt javaslatok megfogalmazásán keresztül felajánlották segítségüket a hatékony szervezeti keretek kialakítása érdekében. A Belügyminisztérium válasza szerint folyamatban van a rendőrség szervezetének átgondolása és átalakítása. Álláspontjuk szerint azonban a gyűlölet-bűncselekmények nyomozása nem igényel olyan „speciális” szakértelmet, amely indokolná például egy nyomozó csoport felállítását, tekintettel arra, hogy az ilyen jellegű bűncselekmények viszonylag széles nyilvánosságot kapnak, kriminalisztikai szempontból egyszerű megítélésűek, leggyakoribb esetekben könnyen felderíthetők, bizonyításuk nem bonyolult feladat, és nem jellemző a klasszikus szervezett elkövetés. Érvelésük szerint az országos nyomozó szerv felállítása a megelőzéssel sem indokolható, különösen azért, mert félt, hogy egy önálló nyomozó egység felállítása éppen ellenkezőleg hatna, mivel egy nyilván kisebb létszámú nyomozó egység lassabban lenne képes nyomozni az ország egész területéről érkező bűnyüveget, mint azt jelenleg a megyei (fővárosi) rendőr-főkapitányságok szervei teszik. Gyakorlati tapasztalatok és a külföldi példák azonban azt mutatják, hogy a gyűlölet-bűncselekmények körébe tartozó tényállások nyomozása speciális szakértelmet igényel, ezek a bűncselekmények kriminalisztikai szempontból összetett megítélésűek, a felderítésük és bizonyításuk legtöbbször igen kemény feladat. A probléma súlyát mutatják egyrészt a korábbi előadásokban elhangzottak, másrészt a 2005-ös Európai bűnügyi és biztonsági felmérés (*European Crime and Safety Survey; EU ICS*) adatai alapján készült

becslés¹² is, amely szerint a Magyarországon történt gyűlölet-bűncselekmények 99,7 százalékát nem jelentik, vagy a hatóságok ezeket az eseteket nem minősítik gyűlölet-bűncselekménynek. Az Európai Parlament és a Tanács 2012/29/EU számú, a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról szóló irányelve¹³ [23. cikk (2) b) pont] előírja, hogy a gyűlölet-bűncselekmények áldozataival speciálisan képzett nyomozóknak kell foglalkozniuk. Kötelező érvényű jogi aktusként az irányelv hazai átültetéséről Magyarország köteles gondoskodni.

A BRFK válaszában rámutatott, hogy a fővárosban a szervezett bűnözés elleni osztály megszüntetése után a kábítószer-bűnözés elleni szolgálat feladatkörébe kerültek a gyűlölet-bűncselekmények. E szinten kiemelt bűncselekményi kategóriákkal foglalkozó szervezeti egység keretében garantálható a gyűlölet-bűncselekmények nyomozásának változatlan szakmai színvonala. A BRFK álláspontja szerint a gyűlölet-bűncselekmények nyomozási anomáliáiról elmondható, hogy a felvetődő problémák jelentős részéért e bűncselekményi kategória kriminalisztikai jellemzői – bizonyításhoz szükséges tényállási elemek feltárási, nyomozásmetodikai nehézsége – a felelősök, és az a körülmény, hogy sokszor a bizonyítandó tényállási elemekről kevés releváns adat áll rendelkezésre.

Válaszában az ORFK kitért arra, hogy a kérdéskör kezelése érdekében a Belügyminisztérium a Rendőrtiszti Főiskola és az ORFK bevonásával szakmai fórumot hozott létre 2011-ben. A hazai álláspontok, valamint a nemzetközi gyakorlat tapasztalatai arra ösztönözték az ORFK Bűnügyi Főigazgatóságát, hogy 2012-től önálló szakvonal keretében kezelje a gyűlölet-bűncselekményeket. A gyűlölet-bűncselekmények elleni munkacsoport által azonban még nem sikerült beazonosítani az e szakvonalra kijelölt központi és területi munkatársakat. A szakvonal létrehozását a munkacsoport mindenképpen előremutató lépésnek tekinti, mindazonáltal a szakvonal hatékony működéséhez a következő feltételeket szükséges teljesíteni:

- a szakvonalnak minden megyei rendőr-főkapitányságról legyen legalább egy tagja, hogy a kellő szakértelem minden rendőr-főkapitányságon rendelkezésre álljon;

¹² Amnesty International Magyarország, Háttér Társaság a Melegekért, Magyar Helsinki Bizottság, Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogvédő Iroda, Társaság a Szabadságjogokért (2012): Az új Büntető törvénykönyv gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozó rendelkezéseinek kialakítása során figyelembe veendő szempontok. http://gyulolettellen.hu/sites/default/files/hatteranyag_2012-02-22.pdf
¹³ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:315:0057:0073:Hu:PDF>

- a szakvonal valamennyi tagja részesüljön speciális továbbképzésben a gyűlölet-bűncselekmények hatékony felderítésére a nemzetközi gyakorlatban elterjedt úgynevezett indikátoron alapuló¹⁴ nyomozási technikáról, valamint a gyűlölet-bűncselekmények áldozatainak speciális szükségleteiről;
- a rendőrségi ügyrend tegye lehetővé, hogy a gyűlölet-bűncselekmények áldozatai feljelentésükkel közvetlenül fordulhassanak a szakvonal illetékes tagjához, a sértett(ek) és a tanú(k) kihallgatását a szakvonal erre felkészített munkatársai végezzék;
- az Országos Rendőr-főkapitányságon jöjjön létre a szakvonal működését támogató csoport, amelynek feladata a gyűlölet-bűncselekmények monitorozása, a szakvonal munkatársainak szakmai támogatása, és folyamatos továbbképzésük megszervezése;
- a szakvonal működése során alakítson ki szoros együttműködést a gyűlölet-bűncselekmények elleni fellépés területén aktív civil szervezetekkel, amely kiterjed különösen a szakvonal munkatársainak szervezett továbbképzések tananyagának kidolgozására és folyamatos továbbfejlesztésére, valamint a nyomozati munkát segítő iránymutatások kidolgozására.

A nemzetközi gyakorlatot tekintve megállapítható, hogy eltérő intézményi megoldások alakultak ki az előítélet motiválta bűncselekmények nyomozására. Így vannak országok (például Franciaország, Németország), ahol külön szervezeti egységek foglalkoznak a gyűlölet-bűncselekmények nyomozásával, van, ahol (például Csehország) bár külön szervezeti egység nincs kijelölve, de a nyomozást speciálisan felkészített, nevesítetten erre a területre szakosodott nyomozók végzik. Végül vannak olyan országok is, ahol bár a nyomozás megmarad helyi hatáskörnek, a helyi nyomozóknak az ilyen ügyekben kötelességük együttműködni egy központi támogató egység speciálisan képzett munkatársaival (például az Egyesült Királyságban). Európán kívüli példákat tekintve Kanadában Vancouver tartomány speciális egységet hozott létre az úgynevezett Diversity and Aboriginal Policing Section részeként, amely mind a járőrök, mind a nyomozást végzők tevékenységét igyekszik elősegíteni¹⁵, míg Ontario tartományban a terrorizmus és gyűlölet-bűncselekmény elleni egység hatáskörébe tartoznak az ilyen jellegű bűncse-

¹⁴ Lásd például Responding Hate Crimes: A Police Officer's Guide to Investigation and Prevention. Léteznek bizonyos indikátorok, amelyek megléte a tettes motivációjára utalhat.

<http://www.theiacp.org/publicationsguides/lawenforcementissues/hatecrimes/respondingtohatecrimes-policeofficersguide/tabid/221/default.aspx>

¹⁵ <http://vancouver.ca/police/organization/public-affairs/diversity-aboriginal-policing/hate-crimes.html>

lekmények. Az Egyesült Államokban San Francisco városában 1990 óta külön egység működik két főállású nyomozóval, akik a nyomozások lefolytatásán túl együttműködnek a helyi civil szervezetekkel, valamint különböző jellegű tréningfeladatokat is ellátnak.¹⁶

Az előbbiekből megállapítható, hogy a gyűlölet-bűncselekmények esetében a jelenlegi szervezeti keretek és a gyakorlat nem teszi lehetővé a hatékony fellépést, másrészt a nemzetközi tapasztalatok alapján elmondható, hogy kizárólag olyan modell működőképes, amely a helyi társadalmi viszonyokat összeegyezteti a rendőrség szervezeti kultúrájával, és ezáltal speciálisan felkészített nyomozók végzik e bűncselekmények nyomozását.

*Udvari Márton*¹⁷ *A joggyakorlat buktatói – néhány eset tanulsága* címmel tartott előadásában egyedi eseteken keresztül mutatta be a Btk. 174/B §-ában foglalt közösség tagja elleni erőszak bűncselekményéhez kapcsolódó jogalkalmazási jellemzőket, közülük elsősorban az alulminősítést, illetve egyéb problémákat emelte ki.

A gyűlölet-bűncselekmények elleni fellépés területén aktív civil szervezetek azt tapasztalják, hogy a nyomozó hatóság nem – vagy csak jelentős késelelemmel, sértetti beadványok alapján – indít eljárást közösség tagja elleni erőszak bűncselekménye miatt olyan esetekben is, ahol már különösebb vizsgálat nélkül is megállapítható a gyűlöletmotiváció gyanúja.

A következő jogeset jól szemlélteti, hogy a nyomozó hatóság csak az aktív sértetti magatartás következtében módosította a minősítést. 2012 augusztusában szélsőséges szervezetek tüntetést tartottak a Veszprém megyei Devecser településen. A demonstráción kb. négyszázötvenen vettek részt. Két helyszínen hangzottak el beszédek a városban, majd a résztvevők menetben vonultak a helyi utcákon. A menet útvonalába tartozott az az utca is, ahol köztudottan sok roma lakik. A demonstráción felszólalók romaellenes, uszító, gyűlöletkeltő beszédeket mondtak, a vonulás résztvevői ugyancsak romaellenes jelszavakat skandáltak („*igenis van cigánybűnözés*”, „*ha nem lesznek itt a rendőrök, visszajövünk és felgyújtjuk a házatokat*”), a menet elején haladó nagyobb csoport a házak udvarán tartózkodó romákat vizespalackokkal, betondarabokkal és kövekkel dobálta meg. Két ember megsérült (a tüntetés fő szervezője, továbbá egy roma család udvarán tartózkodó ember).

A rendőrök szolgálati feladataik teljesítése közben, hatáskörükben eljárva szereztek tudomást a jogsértő cselekményekről, de intézkedés nem történt a helyszínen.

¹⁶ <http://sf-police.org/index.aspx?page=81>

¹⁷ A Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogvédő Iroda munkatársa.

A tüntetésen megsérülő két ember helyszínen tett feljelentésére csupán garázdaság vétsége miatt ismeretlen tettes ellen indult büntetőeljárás, amelynek minősítését később – feltehetően a részletes, elemző sértetti beadvány hatására – a Btk. 174/B §-ában meghatározott közösség tagja elleni erőszak (gyűlölet-bűncselekmény) minősítésre változtatták. A rendőrség az eset után több mint nyolc hónappal tett közzé egy közleményt, miszerint a Veszprém Megyei Rendőr-főkapitányság Vizsgálói Osztálya nyomozást folytat közösség tagja elleni erőszak büntett elkövetésének megalapozott gyanúja miatt ismeretlen tettesek ellen. *„A Devecseren 2012. augusztus 5-én megtartott demonstráción a résztvevők egy csoportja gyalázkodó kifejezéseket kiabált a helyi lakosok egy csoportja felé, valamint vizes palackokat, köveket dobtak feléjük. A bűncselekmény elkövetésével a fényképfelvételeken látható személyek is megalapozottan gyanúsíthatók, beazonosításukhoz a rendőrség a lakosság segítségét kéri.”*¹⁸

Tehát megállapítható, hogy egyértelműen fennállt a közösség tagja elleni erőszak bűncselekményének gyanúja, hiszen az elkövetők világosan kifejezték romaellenes indítékukat, és emellett megvalósult a bántalmazás, a kihívóan közösségellenes magatartás is. Mindemellett nyilvánvaló, a hatóság által közvetlenül is észlelt indikátorok ellenére csak később, sértetti beadványok után indult nyomozás a Btk. 174/B § alapján. Kérdéses, hogy vajon átminősítette volna a rendőrség a cselekményt sértetti beavatkozás nélkül is. A kérdés azért is releváns, mert a sértettnek sok esetben nincsen képviselője, saját maga pedig nem igazodik el a jogszabályok között.

A tapasztalatok azt mutatják, hogy a nyomozó hatóság nem veszi figyelembe vagy nem ismeri fel azokat az indikátorokat, amelyek arra utalnak, hogy a sértett védett tulajdonsága miatt valósult meg a bűncselekmény. Mindezek következtében sok esetben számos lényeges körülményre nem is terjed ki a nyomozás, hiszen az eljárás folyamán a hatóság nem helyez súlyt az előítéletes indítékhöz fűződő bizonyítékok felkutatására.

A nemzetközi szakirodalom (ideértve a nyomozó hatóság által kidolgozott különböző útmutatókat, protokollokat is)¹⁹ és joggyakorlat viszonylag széles körben foglalkozik a gyűlölet-bűncselekmények indikátoraival, illetve ezek felismerésének módszereivel. Udvari Márton példálózó jelleggel a következő mutatókat említette:

- a gyanúsított által használt nyelvezet és szavak, írásos megnyilatkozások, gesztusok, akár az elkövetés előtt, akár aközben, vagy utána;

¹⁸ http://www.police.hu/veszprem/aktualis/ORF20130410_4.html

¹⁹ Preventing and responding to hate crimes. <http://www.osce.org/odihr/39821?download=true>

- a gyanúsított kapcsolatai rasszista/homofób stb. eszmékkel, szervezetekkel;
- az áldozat olyan helyen vagy annak közelében tartózkodott, amely összefüggésbe hozható a védett csoporttal, vagy annak tagjai által gyakran látogatott helyszínnel (közösségi ház, meleg-szórakozóhely);
- a cselekmény olyan időpontban történt, amely a megtámadott csoport számára különös jelentőséggel bír (például vallási ünnepen, egy nemzetiség ünnepnapján, a melegközösség által tartott méltóság menete napján).

Egy másik esetben melegek egy kis településen összejövetelt, nyári tábort szerveztek, 2012 júliusában. A helyi Jobbik-szervezet egy sajtótájékoztató ürügyén megjelent a helyszínen, a résztvevők megfélemlítésére törekedett, erőszakkal fenyegető rigmusokat skandált. Az egyik elkövető például hangosbeszélővel a következő szavakat intézte az ingatlanban tartózkodókhoz: „*Tízet ütött már az óra, térjetek hát nyugovóra, tűzre-vízre vigyázzatok, le ne égjen a házatok!*” A házban tartózkodók e kijelentést fenyegetésként értékelték, többen haza is utaztak. A tábor szervezője feljelentést tett. Később a rendőrség a feljelentést elutasította azzal az indokolással, hogy nem történt bűncselekmény (ebben a körben a zaklatás tényállását vizsgálta csak). A sértetti panaszt elutasító határozatban az ügyészség azzal érvelt, hogy az elhangzott kijelentések nem értékelhetők úgy, hogy alkalmasak lettek volna a sértettekben súlyos félelem keltésére, kihívó közösségellenességük nem volt megállapítható.

Az előbbi ügyben Udvari Márton álláspontja szerint meg kellett volna indítani a nyomozást közösség tagja elleni erőszak bűncselekménye miatt, hiszen az elhangzott kijelentések valójában alkalmasak voltak a félelemkeltésre, olyannyira, hogy több résztvevő haza is utazott a táborból, illetve az is erősen vitatható, hogy hangosbeszélővel való fenyegető hangoskodás nem kihívó közösségellenes magatartás.

2009 márciusában roma származású személyek egy autó utasaira támadtak Miskolcon. Az autó utasai közül egynek bizonyítottan szkinhed kötődése volt, az utasok nyolc napon belül gyógyuló sérüléseket szenvedtek. Állításuk szerint azért kocsikáztak hajnali fél kettőkor a cigányok lakta területen, az autójukban egy több liter gázolajat tartalmazó kannával, mert éjjel-nappali boltot kerestek.

A Miskolci Városi Bíróság összesen 34 év szabadságvesztést szabott ki a roma vádlottakra közösség tagja elleni erőszak bűncselekménye miatt. A bíróság indokolása szerint azt, hogy a bűncselekményt a romák magyarok elleni elítéletes indítékkal követték el, döntően két bizonyíték támasztotta alá: egy „*halál a magyarokra*” feliratú bot, továbbá az egyik vádlott vallomása,

aki a támadáskor (egyedülként) magyarelles kiabálást hallott. Ezt az (állítást szerint rendőri bántalmazás hatására tett) vallomását a bíróságon visszavonta, az esetnek további következménye nem volt.

A 2010 őszén az ügyben hozott elsőfokú ítéletet a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bíróság iratellenesség, indokolási kötelezettség megsértése és megalapozatlanság miatt hatályon kívül helyezte, és az elsőfokú bíróságot új eljárás lefolytatására utasította. Az újabb elsőfokú ítélet valamennyi, közösség tagja elleni erőszakkal vádolt személyre letöltendő börtönbüntetést szabott ki.

Udvari Márton álláspontja szerint továbbá téves volt a cselekmény minősítése, tekintettel arra, hogy a közösség tagja elleni erőszak megállapításának feltétele, hogy a bűncselekményt egy csoport elleni előítélet motiválja. Jelen esetben azonban az elkövetőket nem előítélet, hanem félelem, önvédelem motiválta. Figyelembe kell venni azt a körülményt, hogy az eset csupán három héttel a tatárszentgyörgyi kettős cigánygyilkosság után történt, amikor a roma közösségekben rendkívüli feszült volt a légkör: országszerte esti járőrözéseket, egyéb önvédelmi akciókat szerveztek, tartva az újabb rasszista támadásoktól. Tehát jelen eset jól szemlélteti a korábbi előadásokban elhangzottakat, miszerint a gyűlölet-bűncselekmények magukban hordozzák annak veszélyét, hogy a csoportok között ellenségeskedés alakulhat ki, aminek következtében elszabadulhatnak az indulatok. Udvari Márton kiemelte, hogy további, a miskolcihoz hasonló esetekről is tudomásuk van. Nem vitatta, hogy akár roma származásúak is követhetnek el gyűlölet-bűncselekményt, de aggasztónak tartja, hogy számos esetben, amikor az elkövetők romák, a nyomozó hatóságok vélhetően túlzott hangsúlyt fektetnek az előítéletes motiváció bizonyítására, olykor figyelmen kívül hagyva azokat a körülményeket, amelyek ezen indíték ellen szólnak. Ez – figyelembe véve az egyéb esetekben tanúsított, inkább távolságtartóként jellemezhető hozzáállást – akár kettős mérce alkalmazásának a gyanúját is felvetheti.

2011 márciusában a gyöngyöspatai „járőrözések” idején egy a szélsőséges Betyársereghez tartozó személy a romasoron minden előzmény nélkül elkezdett ordítani, szitkozódva, káromkodva patkányoknak titulálva a jelenlévő cigányokat. Miután egy roma asszony visszaszólt neki, a férfi felé rohant, és a kapuban, kétlépésnyi távolságra elővette a baltát és az ostort, és azt ordította: „Te büdös, retkes cigány, a k...a anyádat!” Ekkor a vele lévő nő lefogta és elrángatta, de még kétszer újra a kapuhoz rohant, és azt üvöltötte: „Rohadt cigányok, a véretekől fogom felépíteni az új házamat ide a cigánysorra!” Mindeközben, nyomatékat adva szavainak, a baltájával feléjük suhintott úgy, hogy a penge egy kétéves kislány fejétől pár centire sújtott le.

Az ügyben a nyomozó hatóság nem a Btk. 174/B § miatt indított nyomozást arra hivatkozva, hogy a cselekmény sem bántalmazás kísérletét, sem kényszerítést nem valósított meg. Mindezek miatt zaklatás bűncselekménye miatt nyomoztak, a nyomozást azonban végül arra hivatkozva szüntették meg, hogy nem bizonyítható a sértettre irányuló fenyegetés.

Udvari Márton álláspontja szerint az előbbi ügyben is helytelenül járt el a hatóság, hiszen a cselekmény mind a bántalmazás kísérletét, mind a kényszerítés elkövetési magatartását megvalósította. A történeteket vizsgálva megállapítható, hogy az elkövető a cselekményét romaellenes indítékból követte el, a szóhasználat egyértelműen erre utal. Mindezt megerősítik a konkrét incidens előtti események is, hiszen a faluban tartózkodó szélsőséges szervezetek nyíltan kifejezték, hogy a romák megrendszabályozása miatt vannak a településen. Ezek a körülmények tehát mind olyan indikátorok voltak, amelyek az előítéletes motiváció meglétére utaltak, és amelyeket nem értékelt a nyomozó hatóság.

Udvari Márton végül kitért a Magyar Helsinki Bizottság kutatására, amelynek keretében a szervezet az ország valamennyi bíróságán 2007 és 2011 között jogerősen befejezett, olyan ügyek iratait vizsgálta, amikor is az ügyész a 174/B § miatt emelt vádat, vagy a bíróság emiatt ítélte el a vádlottat.²⁰ Arra keresték a választ, hogy milyen közös jellemzőkkel bírnak a hatóságok elé kerülő ügyek, van-e egységes ítélkezési gyakorlat. A kutatás egyik megállapítása az, hogy csak abban az esetben emelnek vádat a 174/B § alapján, ha nagyon egyszerű az ügy megítélése. Egyebek között megállapítható volt, hogy a 174/B §-nak csak a bántalmazásos alakzatában történt vádemelés/elítélés, rendszerint testi sérülés esetén. A kényszerítéssel való megvalósulásra nem talált példát a szervezet, ahogy a bűncselekmény kísérletének megállapítására sem. A gyűlölet-bűncselekmények indikátorai közül elsősorban csak az elhangzott kijelentésekre alapozzák a vádemelést, az elkövetői kör definiálására, a gyűlöletmotiváció pontos meghatározására, a védett csoport kiválasztására nem helyez hangsúlyt a hatóság.

A felkért hozzászólók közül bírósági részről *Dénes Veronika* (PKKB), az ügyészségtől *Miskolczi Barna* (Legfőbb Ügyészség), a rendőrség részéről *Szelei Pál* (ORFK Bűnügyi Főosztály), a tudományos élet képviselőjeként *Krémer Ferenc* fejtette ki véleményét az elhangzott előadásokról és a témáról.

Dénes Veronika elsősorban a gyűlölet mint fogalom meghatározásának a nehézségeire és ezzel párhuzamosan a bírák nehéz helyzetére hívta fel a fi-

²⁰ A kutatás jelenleg is folyik, az előbbi információk a kéziratból származnak.

gyelmet az uszítás megállapíthatósága kapcsán. Kiemelte, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága mellett nem feledkezhetünk meg az emberi méltóságról. Végül a mediáció szükségességét hangsúlyozta a gyűlöletbeszéd esetében, főként, ha az elkövető fiatalkorú.

Miskolci Barna az új Btk. kodifikációjának irányítójaként úgy vélte, hogy a jogszabályalkotás során a gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozóan intenzív előkészítő munka folyt, és igyekeztek a tapasztalt civil szervezetek tudására támaszkodni. A gyűlöletbeszéd kapcsán megjegyezte, hogy az alkotmánybírói határozatok által rendkívül szűkre szabott keretek miatt nem született „tökéletes” szöveg.

Szelei Pál, elismerve ugyan a rendőrség felelősségét, felhívta a figyelmet más jogalkalmazó szervek és a társadalom felelősségére. Két általa idézett jegyzőkönyv alapján tette fel a kérdést, hogy fiatalok elkövetők esetében hol marad a szülők és az iskola felelőssége. Emellett elismerte a módszertani útmutatók, különféle képzések és a speciális nyomozók alkalmazásának jelentőségét, hiszen vitathatatlan, hogy ha egy szakterületen dolgozik valaki, akkor hatékonyabban sajátítja el a speciális jogalkalmazói gyakorlatot. A hatásköri problémákra reagálva rámutatott, hogy az új Btk. kapcsán új hatásköri norma kialakítására kerül sor, ennek munkálatai a tudományos ülés ideje alatt is zajlottak.

Krémer Ferenc álláspontja szerint kétféle társadalmat különböztethetünk meg: vannak a gyűlölet iránt nyitott és zárt társadalmak. A zárt rendszerek társadalmi problémaként kezelik a gyűlölet motíválta cselekményeket, így az ilyen társadalmakban a rasszizmus legkisebb jelére akár a munkáját is elveszítheti valaki. Az ilyen társadalmakban a rasszizmusra adott válasz nem jogi, hanem alapvetően kulturális kérdés. Mindeközben a gyűlöletre nyitott társadalmakban a polgári társadalmak alapvető értékei, mint az egyenlőség, korlátozottan vannak jelen, így megsértésük számonkérése sem történik meg a társadalom tagjai részéről. Ennek megfelelően egyáltalán nem meglepő, hogy e társadalmak esetében nem lehet hatékony szabályozást kialakítani a gyűlölet-bűncselekményekkel szemben, hiszen a társadalom tagjai, így a jogalkotók sem tudják alapvető jelentőségüként értelmezni a szélsőségek és a gyűlölet-bűncselekmények elleni fellépés fontosságát.

A hallgatóság részéről *Pap András László*, a rendészeti albizottság tagja hozzászólásában fontosnak ítélte kiemelni a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatban az előítéletes motivációval elkövetett zaklatás és rongálás tényállásai alkalmazhatóságának jelentőségét.

Finszter Géza levető elnök zárszavában különösen sikeresnek ítélte a rendezvényt, tekintettel a közönség sokszínűségére és az együtt gondolkodás magas szintjére.

Összegzésként megállapítható, hogy a jogalkotásban és jogalkalmazásban megfigyelhető egyes nehézségek mellett, a társadalom részéről is elmarad a gyűlölet-bűncselekmények elleni fellépés demokratikus társadalomban minimálisan elvárható szintje. A gyűlölet-bűncselekmények előszobáját alkotó, a büntetőjogi határt el nem érő szélsőséges megnyilvánulásokra adott határozott, széles körű társadalmi válaszok egyelőre váratnak magukra.

Az előadások egy része megtalálható a rendészeti albizottság honlapján: <http://www.bm-tt.hu/rab/ulemek.html>.